

עיצוב זכרון השואה

היסטוריה ממלכתי | שאלון 022261

מצגת לימוד לבגרות

שקף 1 מתוך 20

יחידה 1

א. הסכם השילומים

יחידה 3

פרשת קסטנר

יחידה 5

המשפט נהפך לאירוע סמלי

יחידה 7

זיכרון השואה בשנות החמישים

יחידה 2

הדיון הציבורי היה מלווה במאבק פוליטי

יחידה 4

נעשה שימוש פוליטי בפרשה

יחידה 6

פומביות המשפט

יחידה 8

תהליכים בעיצוב הזיכרון

ציר זמן מתוך חומר הלימוד

1961

משפט אייכמן
(1961) סימן את
המפנה להאזנה
פתוחה לעדויות
הניצולים.

1959

חוק יום הזיכרון
לשואה ולגבורה
(1959): עיגון
בחוק של כ"ז בניסן
כיום זיכרון
ממלכתי.

1954-1958

משפט קסטנר (-1954
1958: משפט בבית
המשפט המחוזי -1954
1955 וערעור בבית
המשפט העליון
שהסתיים בינואר
1958) עורר מחלוקת
ציבורית וביקורת חריפה
על התנהלות ההנהגה
בשואה

1953

הקמת יד ושם
(1953) כמוסד
הלאומי לזכרון
השואה: תיעוד,
הנצחה, חינוך
ומחקר.

הציר מסודר לפי תחילת האירוע או התקופה (תקופות יכולות לחפוף). הנוסח מחומר הלימוד; שנות החקיקה 1953 ו-1959 אומתו מול נוסח החוקים באתר הכנסת.

א. הסכם השילומים

התלמיד צריך לתאר את השתלשלות העניינים בסוגיה זו בקצרה. מדוע סוגיה זו עוררה מחלוקת בחברה הישראלית בשנות החמישים:
הדיון הציבורי בנושא עורר רגשות עזים ביותר מכיוון שהטראומה של השואה עדיין הייתה טרייה, ובחברה הישראלית היו ניצולי שואה רבים וגם ותיקים רבים שקרוביהם נספו בשואה.
הדיון בשילומים העלה על סדר היום דילמות מוסריות כבדות משקל:

א. הסכם השילומים - המשך

שאלת היחס בין העם היהודי ומדינת ישראל ובין העם הגרמני, ואם ראוי לקיים מגעים מדיניים למען מטרות הכרחיות. מצד אחד גרמניה נתפסה כמדינה מאיימת ומקוללת, ומצד אחר מדינת ישראל הייתה זקוקה לכספים בדחיפות והממשלה ראתה בכספי הפיצויים תנאי הכרחי לקליטת העלייה הגדולה (ובתוכה הניצולים) ולהצלת המשק מקריסה כלכלית.

האם ראוי לקבל תשלום כספי כפיצוי על הסבל הנורא שעברו היהודים בשואה? האם אפשר לראות בתשלום הכספי מחילה לעם הגרמני? האם זו פגיעה ב"כבוד הלאומי" לקבל כסף ממי שיש לו "דם על הידיים"?

האם מדינת ישראל רשאית לייצג את קורבנות השואה? האם היא רשאית לעשות שימוש במעמדה כדי לעשות צעד המבטא סליחה וויתור כלפי גרמניה?

1

הדיון הציבורי היה מלווה במאבק פוליטי

בין מפלגות שהתנגדו להסכם ובין מפלגת השלטון (מפא"י).
מאבק זה ליבה את המחלוקת, מחוץ לכנסת נערכו הפגנות
שלוו בהתפרעויות והאווירה הייתה של מלחמת אזרחים

2

פרשת קסטנר

התלמיד צריך לתאר את השתלשלות העניינים בסוגיה זו
בקצרה. מדוע סוגיה זו עוררה מחלוקת בחברה הישראלית
בשנות החמישים:

הפרשה הציפה רגשות עזים ביותר שהחברה הישראלית
התקשתה להתמודד איתם בסמיכות זמנים כה קרובה
לשואה. מצד הוותיקים תערובת של תחושת כעס וחשדנות
כלפי ניצולים ושל תחושת אשם ומבוכה שלא עשו די
להצלת יהודי אירופה, ומצד הניצולים תחושת אשם משום
ששרדו, תחושת בושה וגם רצון לנקום.
ההאשמה הכבדה בדבר שיתוף פעולה עם הנאצים עוררה
תסיסה.

1 פרשת קסטנר - המשך

המשפט סוקר בהרחבה בעיתונות ועורר הדים רבים.
הנטייה של הציבור הישראלי הוותיק לשפוט את ניצולי השואה בצד תפיסה פשטנית ודיכוטומית של התנהגות היהודים בשואה חידדו את ההאשמות. התובע קבע כי "קסטנר מכר את נשמתו לשטן"

2 נעשה שימוש פוליטי בפרשה

קסטנר זוהה כאיש של מפלגת השלטון; קסטנר (שהיה עובד מדינה) יוצג על ידי פרקליט המדינה, את הצד השני ייצג עורך דין שמואל תמיר שהיה פעיל חרות; המשפט נווט להתקפה פוליטית על מפא"י והסוכנות שהסתירו ידיעות על השואה; המשפט הפך לנושא המרכזי במערכת הבחירות.
הרצח של קסטנר זיעזע את הציבור הישראלי

1 המשפט נהפך לאירוע סמלי

מדינת ישראל כנציגת העם היהודי מייצגת את קורבנות השואה; המשפט התרחש בבית העם ולא באולם בית המשפט המחוזי; את התביעה ייצג היועץ המשפטי לממשלה ולא עורך דין רגיל

2 פומביות המשפט

באולם נכח קהל רב, הוא הועבר בשידור ישיר ברדיו וסוקר בעיתונות בארץ ובעולם. הסיקור התקשורתי העלה את נושא השואה לסדר היום הציבורי.

במשפט העידו ניצולים רבים והציבור בישראל נחשף לסיפורי ההישרדות האישיים שלהם (השפעת סיפורם של "האנשים הפשוטים" ולא רק של גיבורי המחתרות, הרושם שהותירה עדותו של ק' צטניק)

1 זיכרון השואה בשנות החמישים

הקמת יד ושם (1953) כמוסד הלאומי לזכרון השואה: תיעוד, הנצחה, חינוך ומחקר.
חוק יום הזיכרון לשואה ולגבורה (1959): עיגון בחוק של כ"ז בניסן כיום זיכרון ממלכתי.
הנצחה ראשונית התמקדה בגבורה ובמרד לצד השמדה (גבורת הגטאות, פרוש זיכרון השואה כנרטיב לאומי).

2 תהליכים בעיצוב הזיכרון

משפט קסטנר (1954-1958): משפט בבית המשפט המחוזי 1954-1955 וערעור בבית המשפט העליון שהסתיים בינואר 1958) עורר מחלוקת ציבורית וביקורת חריפה על התנהלות ההנהגה בשואה; משפט אייכמן (1961) סימן את המפנה להאזנה פתוחה לעדויות הניצולים.
התפתחות מחקר השואה והוראתה: יד ושם, מכוני מחקר, לימודי שואה בבתי הספר.
שינויים בדורות המאוחרים: זיכרון אישי ומשפחתי, אתרי הנצחה, שימור אתרי השואה באירופה.

1 מאפייני ההנצחה בישראל

שילוב של זיכרון ממלכתי (טקסים, ימי זיכרון) עם זיכרון אישי-משפחתי. השואה כיסוד בזהות הישראלית: "מן השואה לתקומה" - הקשר בין השואה להקמת המדינה. מאבקים על אופי הזיכרון: בין גבורה לשרידות, בין אוניברסלי ליהודי-לאומי.

2 מושגי מפתח לחזרה

הדיון הציבורי היה מלווה במאבק פוליטי המשפט נהפך לאירוע סמלי

השאלה המקורית מהשאלון | שאלון 2261 | קיץ תשע"ט

השאלה המקורית

18. עיצוב זיכרון השואה

- א. הצג את אחת מן הסוגיות: הסכם השילומים או פרשת קסטנר. הסבר מדוע סוגיה זו עוררה מחלוקת בחברה הישראלית בשנות החמישים. (12 נקודות)
- ב. הסבר מדוע גרם משפט אייכמן לשינוי ביחס החברה הישראלית לזיכרון השואה, והצג שניים מן הביטויים לשינוי זה. (13 נקודות)

תשובות מוצעות

- 18. עיצוב זיכרון השואה
- א. הסכם השילומים: התלמיד צריך לתאר את השתלשלות העניינים בסוגיה זו בקצרה. מדוע סוגיה זו עוררה מחלוקת בחברה הישראלית בשנות החמישים:
- הדיון הציבורי בנושא עורר רגשות עזים ביותר מכיוון שהטראומה של השואה עדיין הייתה טרייה, ובחברה הישראלית היו ניצולי שואה רבים וגם ותיקים רבים שקרוביהם נספו בשואה.
- הדיון בשילומים העלה על סדר היום דילמות מוסריות כבדות משקל:
- שאלת היחס בין העם היהודי ומדינת ישראל ובין העם הגרמני, ואם ראוי לקיים מגעים מדיניים למען מטרות הכרחיות. מצד אחד גרמניה נתפסה כמדינה מאיימת ומקוללת, ומצד אחר מדינת ישראל הייתה זקוקה לכספים בדחיפות והממשלה ראתה בכספי הפיצויים תנאי הכרחי לקליטת העלייה הגדולה (ובתוכה הניצולים) ולהצלת המשק מקריסה כלכלית.
- האם ראוי לקבל תשלום כספי כפיצוי על הסבל הנורא שעברו היהודים בשואה? האם אפשר לראות בתשלום הכספי מחילה לעם הגרמני? האם זו פגיעה ב"כבוד הלאומי" לקבל כסף ממי שיש לו "דם על הידיים"?

התשובות מאוסף לא רשמי ולא אומתו מול מחווון משרד החינוך.

תשובות מוצעות

- האם מדינת ישראל רשאית לייצג את קורבנות השואה? האם היא רשאית לעשות שימוש במעמדה כדי לעשות צעד המבטא סליחה וויתור כלפי גרמניה?
- הדיון הציבורי היה מלווה במאבק פוליטי: בין מפלגות שהתנגדו להסכם ובין מפלגת השלטון (מפא"י). מאבק זה ליבה את המחלוקת, מחוץ לכנסת נערכו הפגנות שלוו בהתפרעויות והאווירה הייתה של מלחמת אזרחים.
- פרשת קסטנר: התלמיד צריך לתאר את השתלשלות העניינים בסוגיה זו בקצרה. מדוע סוגיה זו עוררה מחלוקת בחברה הישראלית בשנות החמישים?
- הפרשה הציפה רגשות עזים ביותר שהחברה הישראלית התקשתה להתמודד איתם בסמיכות זמנים כה קרובה לשואה. מצד הוותיקים תערובת של תחושת כעס וחשדנות כלפי ניצולים ושל תחושת אשם ומבוכה שלא עשו די להצלת יהודי אירופה, ומצד הניצולים תחושת אשם משום ששרדו, תחושת בושה וגם רצון לנקום.
- ההאשמה הכבדה בדבר שיתוף פעולה עם הנאצים עוררה תסיסה.
- המשפט סוקר בהרחבה בעיתונות ועורר הדים רבים.
- הנטייה של הציבור הישראלי הוותיק לשפוט את ניצולי השואה בצד תפיסה פשטנית ודיכוטומית של התנהגות היהודים בשואה חידדו את ההאשמות. התובע קבע כי "קסטנר מכר את נשמתו לשטן".

התשובות מאוסף לא רשמי ולא אומתו מול מחווון משרד החינוך.

תשובות מוצעות

● נעשה שימוש פוליטי בפרשה: קסטנר זוהה כאיש של מפלגת השלטון; קסטנר (שהיה עובד מדינה) יוצג על ידי פרקליט המדינה, את הצד השני ייצג עורך דין שמואל תמיר שהיה פעיל חרות; המשפט נווט להתקפה פוליטית על מפא"י והסוכנות שהסתירו ידיעות על השואה; המשפט הפך לנושא המרכזי במערכת הבחירות.

● הרצח של קסטנר זיעזע את הציבור הישראלי.

● בספרי הלימוד: היי סקול 2, עמ' 318-325; לילך 3, עמ' 257-258, 260-261; מט"ח 3, עמ' 261-264; רכס 3, עמ' 310-312; שזר 3, עמ' 261-266

● 19-

● היסטוריה, לימודי חובה, קיץ תשע"ט מס' 022281

● ב. מדוע גרם משפט אייכמן לשינוי ביחס החברה הישראלית לזיכרון השואה:

● המשפט נהפך לאירוע סמלי: מדינת ישראל כנציגת העם היהודי מייצגת את קורבנות השואה; המשפט התרחש בבית העם ולא באולם בית המשפט המחוזי; את התביעה ייצג היועץ המשפטי לממשלה ולא עורך דין רגיל.

● פומביות המשפט: באולם נכח קהל רב, הוא הועבר בשידור ישיר ברדיו וסוקר בעיתונות בארץ ובעולם. הסיקור התקשורתי העלה את נושא השואה לסדר היום הציבורי.

תשובות מוצעות

- במשפט העידו ניצולים רבים והציבור בישראל נחשף לסיפורי ההישרדות האישיים שלהם (השפעת סיפורם של "האנשים הפשוטים" ולא רק של גיבורי המחתרות, הרושם שהותירה עדותו של ק' צטניק).
- הביטויים לשינוי זה:
- מעבר מהדחקה של סיפורי הניצולים (שאינם גיבורי המחתרות) להתעניינות רחבה של הציבור הישראלי בהתנסות האישית ובסבל האישי של הניצולים.
- מעבר הדרגתי מגישה שיפוטית ותפיסת הניצולים כ"צאן מובל לטבח" להכרה בחוסר האונים של היהודים לנוכח המציאות האיומה בתקופת השואה.
- המושג גבורה הובן במשמעות רחבה יותר מן המקובל עד אז – לא רק לוחמה עם נשק ביד, אלא גם גילויי אנושיות והישרדות, מאבק על קיום פיזי ורוחני.
- טקסי הזיכרון הפכו אישיים יותר וכללו סיפורי ניצולים ותיעוד.
- גברה פעילות ההנצחה.
- לראשונה פורסמה תוכנית לימודים בנושא השואה והגבורה, ולימוד השואה היה נושא חובה.

התשובות מאוסף לא רשמי ולא אומתו מול מחווון משרד החינוך.

תשובות מוצעות

- משלחות של בני נוער מישראל יצאו לפולין (1963).
- כתיבת אוטוביוגרפיות של ניצולים ויצירות ספרות על השואה.
- בספרי הלימוד: היי סקול 2, עמ' 326-328; לילך 3, עמ' 261-267; מט"ח 3, עמ' 266-269; רכס 3, עמ' 313-314; שזר 3, עמ' 267-269

נושאי המצגת

- א. הסכם השילומים
- הדיון הציבורי היה מלווה במאבק פוליטי
- נעשה שימוש פוליטי בפרשה
- המשפט נהפך לאירוע סמלי
- זיכרון השואה בשנות החמישים
- תהליכים בעיצוב הזיכרון
- מאפייני ההנצחה בישראל

● הסבר תופעה או סיבות בעזרת החומר שלמדתם

✗ כותבים את ההגדרה (הצג) מתוך הקטע במקום מהחומר שלמדתם - ההגדרה חייבת לבוא מהלימוד.

✗ מציינים את המושג בלי להציג אותו - ציון בלבד לא מספיק.

✗ שוכחים לקשר את ההסבר לקטע עצמו - חובה ציטוט או התייחסות ישירה לקטע.

✗ כותבים תשובה כללית בלי המושגים המקצועיים מהמחווין.

לצפייה

צפו בסרטון "היסטוריה לבגרות – סוגיות נבחרות בתולדות המדינה | עיצוב זיכרון השואה במדינת ישראל" - גם בעמוד הנושא, בלשונית "סרטון".

<https://www.youtube.com/watch?v=VhsQVMBUQ64>

הסרטון הוא קישור חיצוני (YouTube) ולא נבדק מול תוכן השאלון או מחוון משרד החינוך.

עברו שוב על נושאי המצגת, תרגלו במשחקים, ונסו את שאלת הבגרות בעמוד הנושא.
בהצלחה!